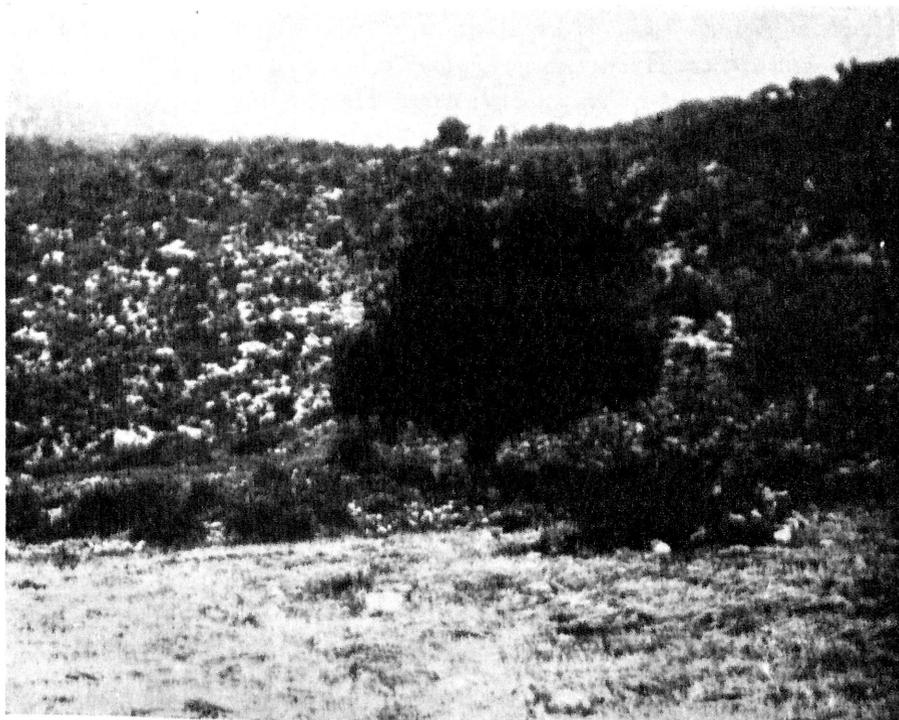

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1933

1. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ λήξαντος ἔτους ἐξηκολούθησα τὴν ἐν Μαραθῶνι ἐργασίαν μου, ἣ ὁποία ἀρχίσασα κυρίως τὸ 1926, διακοπεῖσα δὲ κατόπιν κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπηρεσίας μου, ἐπανελήφθη τὸ 1931. Καὶ

Εικ. 1. Πλάτανος παρὰ τὸ φρέαρ (πηγὴ) εἰς τὸ ΝΔ. ἄκρον τοῦ Ἡρακλείου.

φέτος ἐμεσολάβησε βραχεῖα διακοπὴ αὐτῆς κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ Ὀκτωβρίου ἡμέρας, ἀλλ' ἐπανελήφθη τὸν ἐνεστῶτα μῆνα Νοέμβριον. Περὶ τὴν ἀρχὴν Φεβρουαρίου προσεχοῦς ἔτους θὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναλάβω αὐτὴν αὖθις εἰς τὰ σημεῖα τοῦλάχιστον ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπεχείρησα αὐτὴν τελευταίως.

Ἄντικείμενον τῆς ἐρεύνης μου φέτος κατὰ πρῶτον λόγον ἦτο ὁ ἀκριβὴς εἰ δυνατόν προσδιορισμὸς τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἔπρεπε νὰ ζητηθῆ τὸ Ἡράκλειον τοῦ Ἡροδότου (κατὰ Πίνδαρον ἐν μυθῶ Μαραθῶνος)¹. Τὴν θέσιν ταύτην ἀνεζήτησα, καθὼς εἶχα προδηλώσῃ διὰ τῶν Πρακτικῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐν σελ. 42,² εἰς τὴν ἐγγυτάτην περιφέρειαν τοῦ Μετοχίου τοῦ Βρανᾶ καὶ ἀρκετὰ πλησιέστερα εἰς τὴν ἀρχαίαν πόλιν Μαραθῶνα παρὰ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς λεγομένης Αὐλώνας σήμερον (ἢ Αὐλώνα) μικρᾶς κοιλάδος, ἣτις κεῖται εἰς τὸ ἐνδότερον σημεῖον τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος καὶ ἀποτελεῖ αὐτὸ τοῦτο «Αὐλώνα» (στενὸν κοίλωμα), σχηματιζόμενον ἐν εἴδει κολοσσιαίου σταδίου μεταξὺ τοῦ βουνοῦ Κοτρῶνι καὶ τῆς ὑπώρειας τοῦ βουνοῦ Ἀφορισμοῦ τῆς πρὸς τὸ μέρος τοῦ Μετοχίου τοῦ Βρανᾶ. Διὰ τοῦ Αὐλώνος τούτου διέρχεται ἡ πλησιεστέρα ἐκ Μαραθῶνος ὁδὸς πρὸς τὴν Οἰνὸν (σήμερον Νοινὸν) παρὰ τὴν Πύλην τοῦ ἀγροκτήματος τοῦ Ἡρώδου Ἀττικοῦ καὶ τῆς Ρηγίλλης, περὶ τὴν νῦν Μάνδραν τῆς Γρηᾶς. Εἰς τὰ λείψανα τῆς Πύλης ταύτης εὐρῆκεν ὁ μὲν Fauvel τὸ 1792 τὴν εἰς τὸν Ἡρώδην ἀναφερομένην ἐπιγραφὴν: ΠΥΛΗ. Ἡρώδου ὁ χώρος εἰς ὃν εἰσέρχει, ἐγὼ δὲ τὴν εἰς τὴν Ρηγίλλην: ΠΥΛΗ. Ρηγίλλης ὁ χώρος εἰς ὃν εἰσέρχει, μὲ τὴν ὡς ἐπικεφαλίδα ἀμφοτέρων ὑποθέτω νοουμένην: ΟΜΟΝΟΙΑΣ ΑΘΑΝΑΤΟΥ³.

Ματαίως δὲ δὲν ἀνεζήτησα τὸ Ἡράκλειον (ἢ Τέμενος Ἡρακλέους) εἰς τὴν προσῆτα θέσιν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐπιμελῶς ἠερεύνησα πᾶσαν τὴν βορείαν ὑπώρειαν τοῦ βουνοῦ Ἀγριελίκι ἀπὸ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως Μαραθῶνος (κειμένης βεβαίως ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν τῆς) μέχρι τοῦ Μετοχίου τοῦ Βρανᾶ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ εἰς τὴν πεδιάδα καταληγούσης χαράδρας τοῦ χειμάρρου τοῦ ἐγκαταλειμμένου σήμερον χωρίου Ραπεντόζας ἢ τοῦ Διονύσου.

¹ Ἐν Πυθιον. VIII 78-79: ἐν Μεγάροις δ' ἔχεις γέρας, | μυθῶ τ' ἐν Μαραθῶνος κτλ. Πρβ. σὺν τούτῳ καὶ ἐν Ὀλυμπιον. IX 89-90: οἶον δ' ἐν Μαραθῶνι συλαθεῖς ἀγενοῖον | μένεν ἀγῶνα πρεσβυτέρων ἀμφ' ἀργυρίδεσιν. Ἀργυρίδες ἐλέγοντο αἱ ἀργυραὶ φιάλαι (ποτήρια), αἵτινες ἐδίδοντο ὡς γέρας εἰς τοὺς νικητὰς τῶν ἐν τῷ Μαραθωνιακῷ Ἡρακλείῳ τελουμένων ἀγῶνων (ὡς ἐτελοῦντο τοιοῦτοι καὶ ἐν τῷ Ἡραίῳ τοῦ Ἄργους αὐτόθι: Ἡρας τ' ἀγῶν' ἐπιχώριον | νίκαις τρισσαῖς, ὧν μία ἦτο ἢ ἐν Μεγάροις, ἢ δευτέρα ἢ ἐν Μαραθῶνι καὶ τρίτη ἢ ἐν Ἄργει).

² Πρβ. καὶ Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τῆς 26 Μαΐου 1932 (ἄρθρον μου: Ἐπιγραφὴ ἐκ Μαραθῶνος) σ. 227.

³ Πρβ. περὶ αὐτῆς Paul Graindor, Un milliardaire Antique, Hérode Atticus, le Caire 1930 ἐν σ. 185: «ὡς ἀκριβοῦς ἀντιγράφου ἐπιγραφῆς νομίσματος concordia aeterna σχημάκις ἀπαντώσης ἐπὶ νομισμάτων αὐτοκρατορικῶν, ἀπὸ Καρακάλλα καὶ κατόπιν, κατὰ τὸ Ὁμόνοια Σεβαστή: Concordia Augusta, ἣτις ἀπαντᾷ ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς Αὐτοκρατορίας χρόνων. Ἐν Ἀττικῇ ἐπὶ ἐπιγραφῶν ἀπαντᾷ: Ἀθάνατον ὁμόνοϊαν (τῶν ὁσίων βασιλέων). IG III 10 = IG II' 1077. Ἡ Πύλη ἐχρησίμευεν ὡς βᾶθρον ἀγαλμάτων μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας».

Εικ 2. Μέρος τής ανατολικής πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τοῦ Ἡρακλείου.

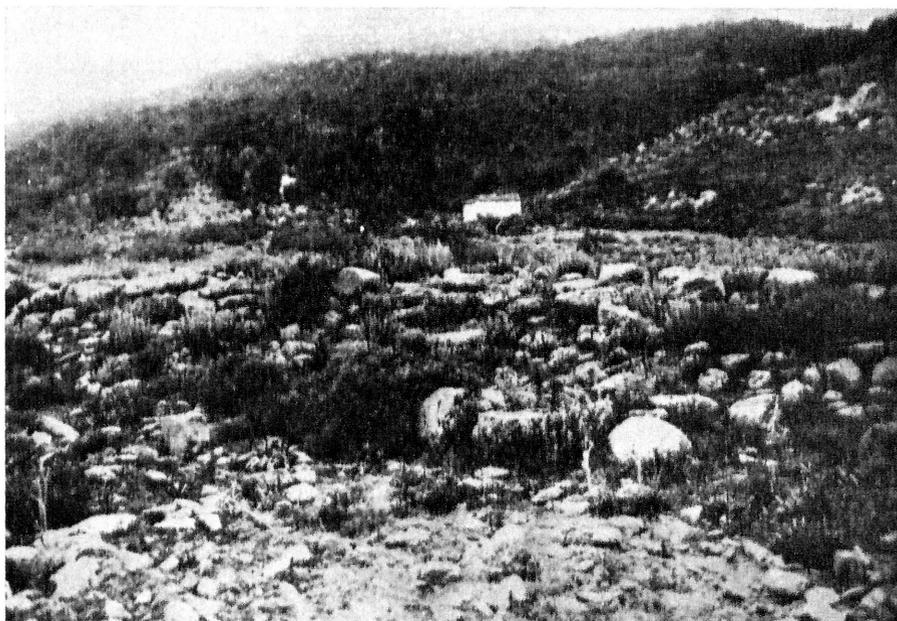
Τὸ Ἡράκλειον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπέχη πολὺ ἀπὸ τῆς πόλεως Μαραθῶ-
νος, καθὼς καὶ ἄλλοτε ἐσημείωσα. Καὶ πραγματικῶς ἀνεῦρον αὐτό, ὡς
ἀδιστακτικῶς πιστεύω, εἰς ὃ σημεῖον περίπου ἔπρεπε πλέον νὰ ὑποτεθῆ κείμε-
νον—ἀφοῦ οὐδαμοῦ ἄλλοῦ εἰς τὴν αὐτὴν ὑπώρειαν ἴχνος οἴουδήποτε περιβό-
λου τεμένους τοιοῦτου ὑπάρχει—ὑπὸ τὴν βραχώδη τοῦ βουνοῦ προεξοχὴν,
ἐφ' ἧς ἐγείρεται τὸ ἐκκλησίδιον Ἅγιος Δημήτριος καὶ παρὰ τὴν ὁποίαν
ὑπάρχει φρέαρ καὶ ἀληθῆς πηγὴ ἐν αὐτῷ ἀρίστου ποσίμου ὕδατος ὑπὸ τοὺς
βράχους τοῦ Ἀγριελίκι, παραπλεύρως πλατάνου εὐμεγέθους. Ἐντὸς εἴκοσι

Εἰκ. 3. Μέρος τῆς ΝΑ πλευρᾶς τοῦ Ἡρακλείου παρὰ τὴν ΝΑ αὐτοῦ γωνίαν.

λεπτῶν τῆς ὥρας φθάνει ἐκ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως Μαραθῶνος
πεζοπόρος μέτριος μέχρι τῆς πηγῆς ταύτης, μόνης καθ' ἅπασαν τὴν ξηρὰν
καὶ τελειῶς ἀνυδρον ἄλλως περιφέρειαν τοῦ τόπου. Ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ πηγῆς,
ἀφθονωτάτης κατὰ καιροὺς, διότι πολλάκις τὸ ὕδωρ ἀνέρχεται μέχρι τῶν
χειλέων τοῦ δεκαπέντε μέτρα βαθέος φρέατος, πρέπει νὰ ἐλάμβανε τὸ ὕδωρ
του καὶ τὸ ὕδραγωγεῖον, τοῦ ὁποίου τὰ πολλὰ λείψανα εὗρηκα εἰς διάφορα
σημεῖα τῶν ἀμπελώνων καὶ τοῦ Μικροῦ λεγομένου ἔλους (τῆς Μπρεξίζας
ἄλλως) κατερχόμενον μέχρι τῶν κτισμάτων τοῦ Ἡρώδου τῶν παρὰ τὴν
θάλασσαν κειμένων εἰς τὴν θέσιν Νησι ἢ Βορός, ὑπὸ τοῦ Φωβέλ ἤδη παρα-
τηρηθέντων καὶ ἐρευνηθέντων (καὶ συληθέντων), ὑπ' ἐμοῦ δὲ τὸ 1926 ἐπανεξ-

ετασθέντων. Πρβ. τὰ περὶ τούτου ἐν τῇ πραγματείᾳ μου: Ἡ Τετράπολις τοῦ Μαραθῶνος καὶ τὸ Ἡράκλειον τοῦ Ἡροδότου, ἥτις τὸ 1928 ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ παρουσιάσθη εἰς τὸ VI Διεθνὲς τῶν ἱστορικῶν συνέδριον τὸ συνελθὸν κατ' Αὐγούστον τοῦ 1928 ἐν Ὁσλοφ τῆς Νορβηγίας. Πρβ. καὶ Ἀνακοίνωσίν μου ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν: Ἐπιγραφή ἐκ Μαραθῶνος ἐν Πρακτικοῖς αὐτῆς τοῦ 1932. Ἔτι δὲ ἐν Ἡμερολογίῳ Μεγάλης Ἑλλάδος ἔτους 1933 ἄρθρον μου: Ὁ δισεκατομμυριοῦχος τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν Ἡρώδης Ἀττικὸς σελ. 517 ἔ. Ἰδιαιτέρως τὰ περὶ τοῦ Ἡρακλείου τοῦ Ἡροδότου, ἔνθα οἱ

Εἰκ. 4. Ἐκκλησίδιον Ἅγιος Δημήτριος καὶ ὑπ' αὐτὸ μέρος τῆς ΝΑ πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τοῦ Ἡρακλείου.

Ἀθηναῖοι, ἐξελθόντες ἀπὸ πρωίας ἐκ τοῦ ἄστεως τὴν 7^{ην} τοῦ μηνὸς Μεταγυιτινίωνος καὶ αὐθήμερόν πορευθέντες εἰς τὸν Μαραθῶνα, ἐστρατοπέδευσαν, ἐξέθηκα ἐν Ἀνακοίνωσει μου ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν κατὰ τὴν 14^{ην} Ὀκτωβρίου παρελθόντος. (Πρβ. Πρακτικά αὐτῆς ἐν τεύχει Ἰανουαρίου ἔ. ἔτους 1934. σελ. 14 ἔ. ἄρθρον I, δπερ θὰ ἀκολουθήσῃ ἄρθρον II ἐν προσεχεῖ τινι τεύχει. Ἴδὲ καὶ τὴν ἐφημερίδα *Messenger d'Athènes* 11 καὶ 12 Νοεμβρίου 1933).

Καὶ περὶ τῆς ἀνασκαφῆς ἐνὸς Μυκηναϊκοῦ τάφου τοῦ Μαραθῶνος ἐξέθηκα ἱκανὰ ἐν τῇ αὐτῇ Ἀνακοίνωσει μου εἰς τὴν Ἀκαδημίαν. Ἐδῶ ἑξακο-

λουθῶ τὰ περὶ τῆς προσφάτου ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ κατὰ τὸν ἐνεστῶτα μῆνα Νοέμβριον ἐργασίας μου.

Τὸν Ὀκτώβριον σκάπτων ἐκ τῆς εἰς τὸν «δρόμον» εἰσόδου πρὸς τὰ ἔνδον αὐτοῦ διὰ νὰ πλησιάσω εἰς τὸν τοῖχον τῆς κυψελοειδοῦς χοάνης τοῦ «θολωτοῦ» τούτου τάφου, ἠναγκάσθην νὰ σταματήσω τὴν ἐργασίαν κατὰ τὴν ἐπαφὴν τοῦ διὰ τριῶν κολοσσιαίων πλακῶν ἐστεγασμένου ὑπογείου δρόμου πρὸς τὴν κυψέλην. Ἐδῶ περιέμενα νὰ εὔρω ἐν τέλει καὶ τὴν πρὸς τὴν κυψέλην φέρουσαν εἴτε θύραν εἴτε ἀνοιγμά τι πρὸς αὐτὴν οἰονδήποτε.

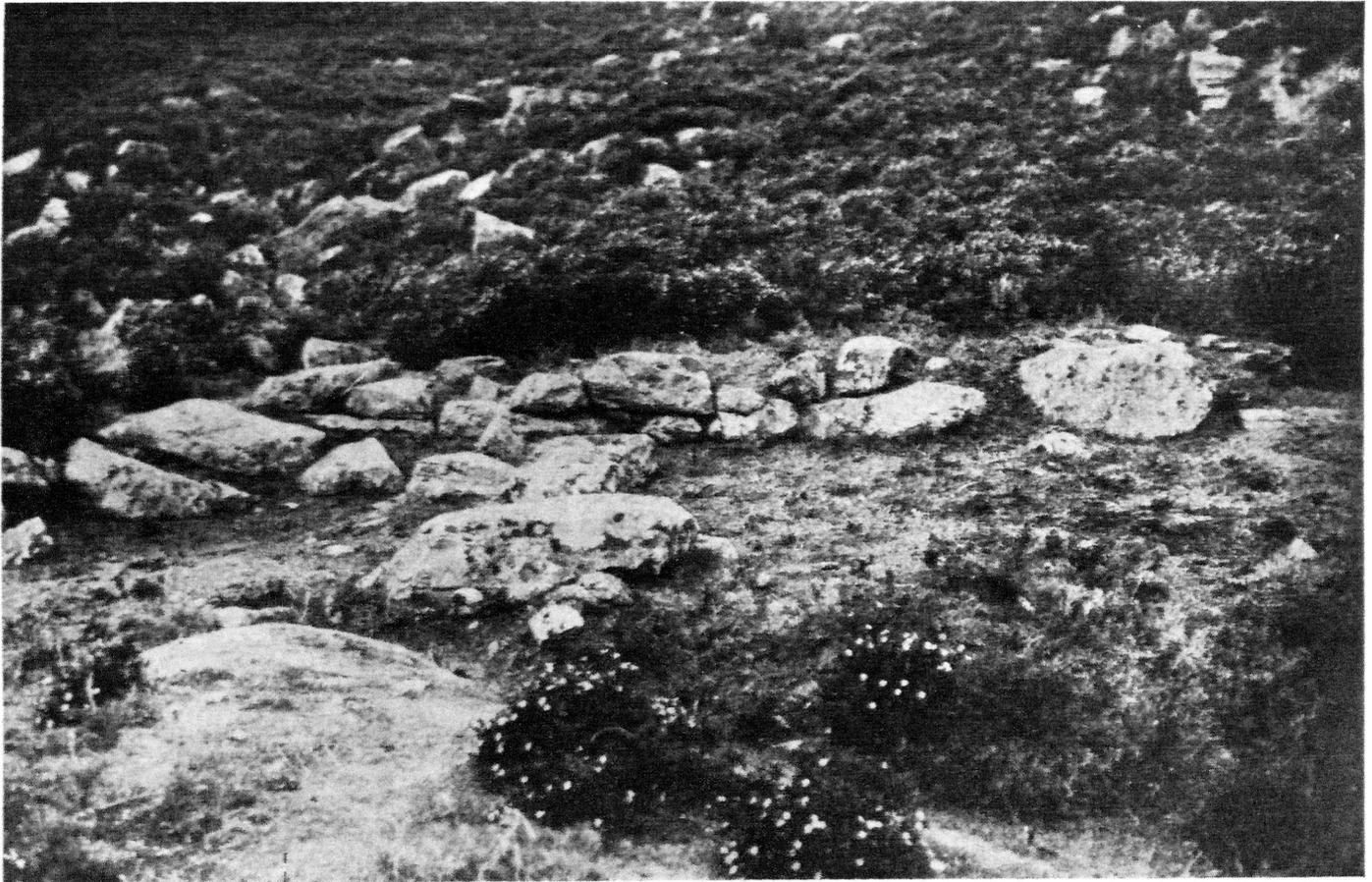
Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ τοῖχος ἠπεῖλει κατάρρευσιν, περιορίσθην προσωρινῶς εἰς ἐξασφάλισιν μόνον αὐτοῦ ἔσωθεν, ἐκ τῆς κυψέλης, διὰ στηριγμάτων ξυλίνων ἰσχυρῶν καὶ ξηροτοίχων δευτερευόντων. Ὅτε ὁμως κατόπιν, τὴν 10^{ην} Νοεμβρίου, κατέστη δυνατόν ν' ἀναλάβω αὐθις τὴν ἐργασίαν, βοηθούμενος ὑπὸ μηχανικοῦ, τοῦ κ. Fernand Ghisl φιλικῶς τὴν πολύτιμον συνεργασίαν ἑαυτοῦ τε καὶ δύο ἐμπείρων ἐργατῶν του προσενεγκόντος, εὐθὺς μὲν εἶδα ἀποκαλυπτόμενον τὸ ἐκ τοῦ δρόμου ἀναμενόμενον ἀνοιγμα ἀντὶ θύρας πρὸς τὴν κυψέλην, ἤρχισα δὲ εὐθὺς ἀνασκάπτων τὰ μέχρις ὕψους πέντε καὶ ἕξ μέτρων πληροῦντα τὴν κυψέλην χώματα¹ καὶ ἀνασύρων αὐτὰ διὰ τριῶν μαγγάνων ἐκ τῶν ἐν χρήσει πρὸς ἀνόρυξιν φρεάτων πρὸς πλήρη εἰ δυνατόν καθαρισμὸν καὶ ἀποκάλυψιν τοῦ ἐδάφους τῆς, διανοίγων στενὴν μόνον τάφρον δι' αὐτῆς πρῶτον δοκιμαστικῶς.

Ἐν τῇ τάφρῳ ταύτῃ εὗρηκα στρώμα παχὺ τέφρας καλύπτον τὸ ἀρχικὸν δάπεδον, ἀναμίχτου μὲ πολλὰ ὀστᾶ βοῶν, αἰγοπροβάτων καὶ πτηνῶν ἀκόμη, προερχομένων ὑποθέτω ἐκ τῶν θυμάτων ἢ ἐπὶ βωμοῦ ἐπὶ τοῦ δαπέδου παρὰ τὸν τάφρον ἐγεγθέντος, ἢ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τάφου. Πλείστους δὲ ὠσαύτως μεγαλολίθους προερχομένους ἐκ τοῦ βωμοῦ τούτου ἴσως ἢ τοῦ τάφου², ἀργούς λίθους τοῦ χειμάρρου, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὀστᾶ ἐπίσης ἐκ τῶν θυμάτων καὶ τεμάχια ἀνθράκων ἐκ ξύλων δρυὸς τῆς ἡμέρου (βαλανιδέας) καὶ τεμάχια μεγαλειτέρων καὶ μικροτέρων κοινῶν χονδροειδῶν ἀγγείων, ἐλάχιστα δὲ ἄλλα καλλιτέρων, λεπτοτέρων ἐγχρώμων, Μυκηναϊκῶν ὡς εἰκὸς πάντων.

Ἄνευρέθη ὁμως σφᾶ μεταξὺ τῶν λίθων τούτων καὶ τῶν μικροτέρων πλακοειδῶν τοῦ καταρρεύσαντος ἄνω ἡμίσεος τῆς κυψέλης καὶ ἡ στρογγύλη παχυτάτη πλάξ, τὸ κάλυμμα δηλονότι τῆς κορυφῆς τῆς κυψέλης τοῦ

¹ Ἐρινεὸς ἦτοι ἀγριοσυκῆ μετ' ἄλλων φυτῶν ἐφύετο εἰς αὐτὰ μέχρι τοῦ 1926. Διὸ καὶ ἡ πέριξ τοῦ ὡς ἀσβεστοκαμίνου ὑπὸ τῶν βοσκῶν καὶ γεωργῶν θεωρουμένου κυψελοειδοῦς τάφου (θολωτοῦ Μυκηναϊκοῦ) θέσις καλεῖται ἔτι Ὀρνιός.

² Ὁ κ. Κάρο διευθυντῆς τοῦ Ἀθῆνησιν Γερμαν. Ἀρχ. Ἰνστιτούτου πιστεύει μᾶλλον ὅτι οἱ ὀγκώδεις οἱ τοῖσι λίθοι καθὼς καὶ τὰ πολὺ ὀγκωδέστερα ἐπιμήκη μάρμαρα περὶ ὧν κατωτέρω ὁμιλῶ κείμενα ἐπὶ τῆς παρυφῆς ἢ περὶ τὴν κορυφὴν τῆς κυψέλης κατέπεσαν μετ' αὐτῆς ἐντὸς τῆς κυψέλης.

Εικ. 5. Μέρος τῆς ΝΔ πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τοῦ Ἡρακλείου.

ψευδοθόλου τούτου. Ἄνευρέθησαν ὡσαύτως καὶ ἐπιμήκη παχύτατα μάρμαρα (ιδὲ σημ. 2) προερχόμενα ἐκ τοῦ βωμοῦ ἢ τάφου, τὸν ὁποῖον ἐλήστευσαν οἱ τυμβωρύχοι κατὰ τὰ τέλη τοῦ Μυκηναϊκοῦ βέβαια ἔτι αἰῶνος. Ἐν μικρότατον τέλος χαλκοῦ τεμάχιον ἀνήκον εἰς κόσμημά τι ὡς ἐπένδυσις αὐτοῦ. Ἴσως κατὰ τὴν σύλησιν ἐκείνην τοῦ τάφου ἀνετράπησαν καὶ τὰ μάρμαρα περὶ ὧν ὀμιλῶ πρὸς ἀφαίρεσιν τῶν ἐν αὐτῷ τιμαλφῶν, καὶ τοῦ βωμοῦ ἅμα οἱ μεγαλόλιθοι, ἃν δὲν ἔπεσαν ταῦτα πάντα μᾶλλον ἀνωθεν ὡς ὀρθότερον ἴσως φρονεῖ ὁ κ. Κάρο.

Ἄλλ' ἐδῶ ἦτον ἀνάγκη ἐπίσης νὰ σταματήσῃ αὐτὴ προσωρινῶς ἡ δαπανηρὰ διὰ τὰ μικρὰ μέσα μου ἐργασία τῆς τελείας ἐκχωματώσεως τῆς κυψέλης, ἣτις ἐλπίζω δὲν θὰ λείψῃ μετ' οὐ πολὺ ἐν δέοντι χρόνῳ νὰ γίνῃ.

Ἐκ τῶν τριῶν πλευρῶν τῆς ἐντὸς τῆς κυψέλης ἀνασκαφείσης τάφρου ὑποῦνται ἔτι τὰ εἰς τὴν ἐκ τοῦ παραρρέοντος χειμάρρου βεβαίως κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τριῶν χιλιετηρίδων εἰσρεύσαντα χῶματα, ἀνάμικτα μετὰ πολλῶν μεγαλόλιθων καὶ τῶν πλακοειδῶν ἅμα λίθων τῶν τοιχωμάτων τῆς κυψέλης. Τὰ χῶματα ταῦτα, χρησιμεύοντα ἐν τῷ παρόντι ὡς στηρίγματα τοῦ σφζομένου κατωτέρου τμήματος τῶν παρεῖων τῆς κυψέλης θὰ ἐκκενωθῶσι κατὰ τὴν ἐπανάληψιν τῆς ἐργασίας. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ὁμοως τῆς πλήρους ἐξασφαλίσεως τῶν τοιχωμάτων προσετέθησαν νῦν καὶ ἄλλα στηρίγματα ξύλινα ἐξ ἰσχυρῶν δοκῶν, ὡς ὑπεγόρευεν ἡ ἀνάγκη.

Δι' ἐπιστεγάσματος ἀμφικλινοῦς ἐκ μεγάλων φύλλων αὐλακωτοῦ ζιγκου ἐλήφθη ἐπίσης πᾶσα πρόνοια ἵνα ἀποχετεύωνται τὰ ὄμβρια ὕδατα εἰς περιφερικὸν χάνδακα μακρὰν τοῦ πέντε ἢ ἕξ μέτρα βαθέος φρεατοειδοῦς ὀρύγματος, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποῖου εὐρέθη μετὰ δοκιμαστικὴν ζήτησιν ἡ εἴσοδος ὡς εἶπα εἰς τὸν δρόμον. Ὁ δρόμος οὗτος ἔχει πλάτος δύο μέτρων καὶ ὕψος μ. 2.80. Εἶνε προφανὲς ὅτι εἰς βάθος τοιοῦτον καὶ οἱ κτίσται ποτὲ τοῦ τάφου ὀρύσσοντες, τὸν δρόμον κατεσκεύασαν, οὐχὶ δὲ ἐκ χαμηλοτέρου τινὸς ἐδάφους ἀρξάμενοι καὶ πρὸς τὴν πλαγιὰν τῆς κυψέλης προχωροῦντες, ὡς βλέπομεν τοῦτο εἰς ἄλλους Μυκηναϊκοὺς τάφους. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι καὶ τὸν νεκρὸν διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀρύγματος μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ δρόμου καταβιβάσαντες, εἰσήγαγον εἰς τὴν κυψέλην. Ἐν τούτοις ταῦτα θὰ μᾶς διδάξῃ καλλίτερα μόνον ἢ μέλλουσα ἀνασκαφὴ καὶ τοῦ πρὸ τοῦ φρεατοειδοῦς ὀρύγματος χώρου.

Χάρις εἰς τὸν φίλον μηχανικὸν ἀρχαιολόγον κ. Ghioi κατηρτίσθη καὶ τὸ σχεδιογράφημα τῆς προσόψεως τοῦ δρόμου καὶ τῶν ὑπερκειμένων τῆς εἰσόδου αὐτοῦ ὀριζοντιῶν τοίχων, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἔκθεσιν ταύτην παρεμβάλλω.

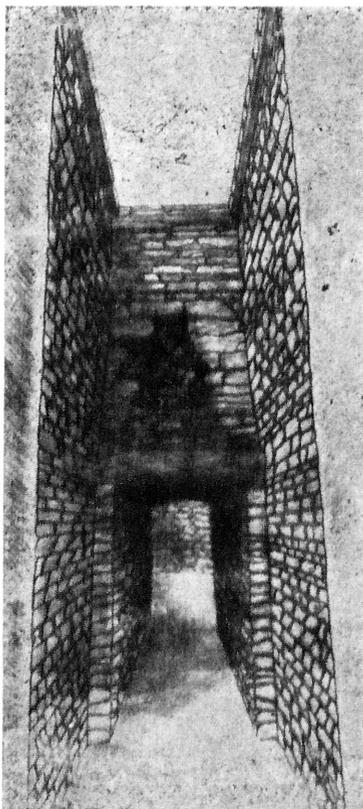
Ὀλίγον πέραν τοῦ πρὸς τὸ βουνὸν Κοτρῶνι ἐστραμμένου μετώπου τοῦ τειχέρου τεμένους τοῦ Ἡρακλέους εὐρέθη μικρὸς ναὸς ὡς ὑποθέτω, μ. 11 X 6, μὲ πλῆθος κατατεμαχισθέντων ὑπὸ τοῦ ἀρότρου θραυσιμάτων ἀγγείων

Είχ. 6. Ήρείπια τού Μετοχίου τού Βρανᾶ κάτωθεν τού ἐκκλησιδίου αὐτοῦ Ἁγ. Γεώργιος καί ἡ κοίτη τού χειμάρρου Ραπεντόζας.

τοῦ τετάρτου καὶ τρίτου πρὸ Χρ. αἰῶνος, ἐν οἷς τινα καὶ ἐξ ἐρυθρομόρφων τοιούτων. Καὶ ἐκ τῆς στέγης αὐτοῦ εὐρέθησαν κέραμοι καὶ πηλίνη λεοντοκεφαλή ὡς ὑδρορροή.

Ἐκατοντάδας δέ τινας μέτρων κατωτέρω μιᾶς νοητῆς γραμμῆς ἀπὸ τοῦ

Εἰκ. 7. Σχεδιογράφημα τῆς προσόψεως τοῦ δρόμου τοῦ Μυκηναϊκοῦ τάφου.

βουνοῦ Ἀγριελίκι περὶ τὸν Ἅγιον Δημήτριον μέχρι τοῦ καταντικρῦ Κοτρῶνι διηκούσης, εὐρέθη κατ' ἀποστάσεις ὡς εἶπα διὰ τῶν ἀμπελώνων μέχρι τοῦ ἐσχάτου πρὸς τὴν θάλασσαν ὄριου τοῦ Μικροῦ ἔλους, τοῦ τῆς Μπρεξιζας, ἡ συνέχεια ἐνὸς Ἡρωδείου ἐξάπαντος, ἐκ πηλίνων σωλῆνων ὑδραγωγείου, ὅπερ ἔφερε τὸ πόσιμον ὕδωρ εἰς τὰ ἐν τῷ Νησίῳ ἢ Βορῶ μνημεῖα τοῦ Ἡρώδου. Ἐν τῷ προτέρῳ, ὡς ἐσημείωσα ἀλλαχοῦ, ἀποξηρανθέντι τούτῳ ἔλει, ὅπερ ἀναμφιβόλως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν ὑπῆρχεν, εὐρήκα τὸ ἐν λόγῳ ὑδραγωγεῖον φέρον τὸ ὕδωρ εἰς ἓν ἐκ τῶν Ἡρωδείων μνημείων, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα μακρόθεν σήμερον γίνονται εὐδιάκριτα ὡς εὐμεγέθεις τεχνητοὶ λοφίσκοι. Πλησίον αὐτοῦ κεῖνται καὶ λείψανα τῶν θεμελίων ἐνὸς ὄχι πλέον Ἡρωδείου, ἤτοι ῥωμαϊκῶν χρόνων μνημείου, ἀλλὰ κλασικῶν ἑλληνικῶν χρόνων. Τὰ θεμέλια ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐξ ἀρουραίων λίθων — τὰ τῶν Ἡρωδείων εἶναι opus incertum, ἀμα δὲ καὶ πλίνθων κοιτάσματα — λίθων μόνον τῶν λεγομένων ἀμυγδαλωτῶν ἢ κροκκαλοπαγῶν, τὰ ὁποῖα κατὰ παραδρομὴν εἶχα μνημονεύσει ἄλλοτε ὡς λείψανα ναοῦ. Ἀνήκουν καὶ ταῦτα εἰς τι μνημεῖον μᾶλλον, πάντως ὁμοῦς ἐντελῶς διαφορῶν τῶν Ἡρωδείων, ὡς πρὸς τὴν θεμε-

λίωσιν τοῦλάχιστον, ἥτις καὶ μόνη σήμερον σώζεται. Οἱ σωλῆνες τοῦ ὑδραγωγείου, διαμέτρου δέκα καὶ δώδεκα ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, εἶναι στερεᾶς ἀρίστης κατασκευῆς, περιβάλλονται δὲ ὑπὸ παχέος στρώματος ἀσβεστοχρίσματος σκληροῦ καὶ ὑπὸ λίθων συγκεκολλημένων μετ' αὐτοῦ κύκλῳ περὶ τοὺς σωλῆνας.

Ἀξιοσημείωτον ὡς τεχνικὸν ἔργον τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο, μᾶς δίδει μίαν ἰδέαν καὶ πόσον περιποιημένον εἶχε τὸν τόπον ὁ Ἡρώδης περὶ τὰ μνημεῖα τῶν φίλων καὶ ἐταίρων του παρὰ τὴν ἀκτὴν τοῦ ἐπινείου τῆς ἀρχαίας

πόλεως Μαραθῶνος, καθὼς τὰ περὶ τούτου εἰς τὰ προηγούμενα δημοσιεύματα μου ἀνέπτυξα.

Ἄλλὰ τὸ ἐνδιαφέρον μας ὑπὲρ τοῦ ἔργου τούτου αὐξάνει, ὅταν σκεφθῶμεν πόθεν ἄρα γε θὰ ἦτο δυνατόν, νὰ λαμβάνη τὸ ὑδραγωγεῖον τὸ ὕδωρ, τοῦ ὁποίου στερεῖται ὅλη ἡ πεδιάς τοῦ Μαραθῶνος ἢ περὶ τὸ Μετόχιον τῆς Βρανᾶ καὶ τὴν Αὐλώνα μεταξὺ Ἀγριελίκι καὶ Κοτρῶνι, ὅπου ἀκριβῶς συναντῶμεν αὐτὸ σήμερον κατευθυνόμενον πρὸς ἀνατολὰς καὶ νοτιανατολὰς μέχρι τοῦ Βοροῦ ὡς εἶπα καὶ τῆς περὶ τὸ Μικρὸν ἔλος ἐπομένως ἀκτῆς. Ἐνταῦθα ἐσημείωσα εἰς τὰ ἄλλα μου δημοσιεύματα καὶ τὰ ἀποστραγγιστικά ἄμα καὶ λιμενικά ἔργα τοῦ Ἡρώδου κατὰ τὸ παράκτιον ἀκριβῶς τοῦ ἔλους.

Καθὼς καὶ ἀνωτέρω ἀνέφερα, ἡ περιφέρεια αὕτη εἶναι κατάξηρος, δὲν παρέχει δὲ οὐδὲ φρέαρ πρὸς ὕδρευσιν. Ἡ χαράδρα Διονύσου - Βρανᾶ, ἢ τῆς Ραπεντόζας ἄλλως, βεβαίως δύναται νὰ παράσχη ἓνα ποσὸν ὕδατος, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ διοχετευθῆ καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ἣν ἔχει τὸ ἐν λόγῳ Ἡρώδειον ὑδραγωγεῖον. Ἄλλ' ἐὰν αὕτη ἦτο ἡ πηγή του, τότε τὸ ἐξ αὐτῆς ὕδωρ θὰ ἐλαμβάνετο πρωτίστως ἐκεῖ ὅπου καὶ θὰ ἐχρειάζετο ὡς καὶ σήμερον περισσότερον εἰς τὸν ἀρχαῖον δηλαδὴ συνοικισμὸν τὸν ἐν τῷ νῦν Μετοχίῳ τοῦ Βρανᾶ (ἢ θέσις τὸ ἀπαιτεῖ νὰ εἶχε τοιοῦτόν τινα ἀγροτικὸν καθαρῶς καὶ ποιμενικὸν συνοικισμὸν, οὐχὶ πόλιν) καὶ εἰς τὸ βοσκήσιμον ἄλλο μέρος ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν αἰγοπροβάτων, τὰ ὁποῖα ὡς ἡ σύστασις τοῦ ἐδάφους διδάσκει, μόνον ἐδῶ θὰ ἠδύναντο καὶ ἔκπαλαι νὰ τρέφονται, ὅπως συμβαίνει τοῦτο καὶ σήμερον, εἰς τὸ δυτικὸν δηλαδὴ τοῦτο μόνον τμήμα τοῦ πεδίου τοῦ Μαραθῶνος καὶ ὄχι εἰς τοὺς πρὸς τὴν θάλασσαν τείνοντας πλουσίους ἀμπελῶνας, ἐλαιῶνας καὶ ὄπωρῶνας. Εἰς τὸ ἐν λόγῳ τμήμα δύναται νὰ εὐδοκιμῆ πῶς καὶ ὁ σῖτος, περισσότερον δὲ ἢ βρύζα σήμερον ἄλλὰ βοσκήσιμον τόπον δὲν ἠδύναντο νὰ στερηθοῦν ὅλως οἱ ἀγρόται οἱ τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας πόλεως Μαραθῶνος. Πρὸς τοιαύτην δὲ χρῆσιν παρείχοντο εἰς αὐτοὺς μόνον οἱ ξηρότοποι τῆς περὶ τὴν Αὐλώναν καὶ τὸ Μετόχιον τοῦ Βρανᾶ περιφερείας.

Ἐκ τῆς χαράδρας ὁμοῦ τῆς Ραπεντόζας δὲν λαμβάνεται σήμερον ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ θέρους καὶ κατὰ τὸ φθινόπωρον εἰ μὴ ὀλίγιστον ὕδωρ. Οὐσιωδῶς δὲ διάφορος δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἐνταῦθα ἡ κατάστασις οὔτε καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Ἡ μόνη ἐν τούτοις ἀστείρευτος πηγή, — καὶ εἶπα ἀνωτέρω πόσον ἀφθονος, — ἦτο ἢ παρὰ τὴν πλάτανον καὶ τὸ φρέαρ πηγή τοῦ περικτειχισμένου τεμένου, τοῦ Ἡρακλείου.

Ἄλλὰ τότε ἀπὸ τὸν χῶρον δὲν ἔλειπε τὸ κυριώτατον καὶ ἀπαραίτητον στοιχεῖον, τὸ ἀφθονον καὶ ἀγαθὸν ὕδωρ δι' ἓνα τέμενος ἐν αὐτῷ ὡς τὸ Ἡρά-

κλειον, ἐν τῷ ὁποίῳ θὰ ἠδύναντο νὰ διατρίβωσι συχνὰ καὶ νὰ ἐκγυμνάζωνται οἱ νεοσύλλεκτοι τοῦ Μαραθῶνος ἔφηβοι.

Καὶ ἐπειδὴ οὔτε τέμενος ἄλλο ὅμοιον παρατηρεῖται καθ' ὅλην τὴν ὑπ' ὄψιν μας δυτικωτάτην περιοχὴν τῆς πεδιάδος, δυνάμενον νὰ εἶναι Ἡράκλειον, δηλαδὴ ὡς θὰ ἐλέγαμεν σήμερον ἕνα «ὠχυρωμένον στρατόπεδον» διὰ τοὺς νεοσυλλέκτους, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλη πηγὴ ποσίμου, ἀρίστου μάλιστα ὕδατος, ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ εἰ μὴ μόνον ἢ παρὰ τὸ τέμενος τοῦτο, ἀρα πᾶς λόγος ὑπάρχει διὰ νὰ ταυτίσωμεν αὐτὸ πρὸς τὸ ζητούμενον Ἡράκλειον. Ὁμόζυγον πρὸς αὐτὸ, ἐγγύτατα τῆς περιφερείας ταύτης καὶ ἑκατοντάδας τινὰς μόνον μέτρων ἀνατολικώτερα τοῦ Ἡρακλείου, τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς ἐνεπιγράφου στήλης, κατὰ χώραν ὑπὸ τοῦ Μαραθωνίτου ἀγρότου Χρίστου Δημαντιῶνῃ εὐρεθείσης ἐντὸς τῶν ἀμπελώνων. Εὐθὺς μετὰ τὸ κλάδευμα τῶν κλημάτων περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰανουαρίου θὰ δυνηθῶ ἐλπίζω νὰ ἐξετάσω τὸ ὑπέδαφος εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ὅπου ἴσως θέλει εὐρεθῆ μέρος τι τοῦ περιτειχίσματος καὶ τούτου τοῦ τῆς Ἀθηνᾶς τεμένους. Ἡ ἐν λόγῳ ἐπιγραφὴ σχήματος γραμμάτων τῶν περὶ Μιλτιάδην καὶ Θεμιστοκλέα χρόνων ἔχει ὡς ἑξῆς:

Η Ο Ρ Ο Σ
Τ Ε Μ Ε Ν Ο Σ
Α Θ Ε Ν Α Α Σ

Ὁ λίθος ὃ φέρων τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην δὲν εἶναι διόλου ἀποτετριμμένος, τὰ γράμματα εἶνε καθαρῶτατα. Σημεῖον καὶ τοῦτο ὅτι ὁ λίθος ὃ τόσον ἀνέπαφος διατηρηθεὶς ἐπὶ δύο χιλιετηρίδας καὶ ἡμίσειαν δὲν ἐκινήθη ἀπὸ τὴν πρώτην του θέσιν. Εἰς αὐτὴν καὶ εὐρέθη κατὰ πάντα τὰ φαινόμενα ὑπὸ τοῦ ἀγρότου, σκάπτοντος λάκκους εἰς τὴν ἀμπελὸν του διὰ καταβολάδας, καὶ καλῶς διαφυλαχθεὶς παρεδόθη εἰς ἐμὲ ἐν ἀρίστη καταστάσει. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἐχρησίμευσεν οὕτω ὡς παράδειγμα μιμήσεως ἀξίον καὶ εἰς ἄλλους συντοπίτας του, τοὺς ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας Ἰωάννην Παναγιώτου, Παναγ. Δημητρίου καὶ Γεώργιον Ξενοφ. Ρούσση, οἵτινες τὰς ἀμπέλους των ὠσαύτως καλλιεργοῦντες, εἰς δὲ ὁ Βασίλειος Σπανὸς εἰς θέσιν τινὰ παρὰ τὸν ἀγρόν του πρὸς εὐρεσιν ἀρχαίων ἀνασκάπτων, εὐρήκαν καὶ οἰκειοθελῶς παρέδωκαν εἰς ἐμὲ τρεῖς ἄλλους ἐνεπιγράφους λίθους, τὴν θέσιν των νῦν εὐρόντες εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τῆς Κοινότητος Μαραθῶνος, τέως χωρίου ἢ Μαραθῶνα, μετὰ τινων ἀναγλύφων εὐρεθέντων ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Γκινάκη ἢ ἐπεμβάσει τῆς ἀστυνομίας ἀνασυρθέντων ἐξ ἔρειπίων τοῦ περιβόλου τοῦ παρὰ τὸ χωρίον «τοῦ Μπέη» παρεκκλησίῳ Ἀγ. Γεώργιος.

Τῶν λίθων τούτων αἱ ἐπιγραφαὶ εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

Μία ἀρχαϊκὴ ἐκ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ ἔκτου αἰῶνος ἐπὶ σκληροῦ

λίθου χαραγμένη μᾶλλον μετὰ δυσκολίας παρὰ ἐγκεκολαμμένη. Πλὴν τῆς πρώτης γραμμῆς, ἐν ἣ ἀναγινώσκεται:

Σῆμα τόδε ἐπι κοι [ἄρά γε Κοίνω ἢ Κοίω;] ἦτοι σῆμα τόδε ἐπὶ Κοι—, ἂν καλῶς ἀναγινώσκω, αἱ λοιπαὶ ἐφθάρησαν ἐντελῶς ὑπὸ τοῦ ἐπ' αὐτῶν πολλάκις διελθόντος ὑνίου τοῦ ἀρότρου.

Ἡ ἄλλη ἐπὶ μαρμάρου στοιχηδὸν ἐγγεγλυμμένη ἔχει ὡς ἐξῆς:

*Θεογένης Γύλητος Προ-
οβαλίσσιος ἀνέθηκεν.
ἽΟνητορίδης ἐπόησεν.*

Τὰ γράμματα εἶναι τῶν μετὰ τὰ 400 πρὸ Χρ. χρόνων. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ μαρμάρου δὲν ἔπαθε καμμίαν φθοράν. Οὔτε τὰ καλῶς ἐγκεκολαμμένα γράμματα. Τὸν λίθον ἐσφηνωμένον βαθέως εἰς τὸ ἔδαφος ἐν τινι ἀγρῷ εἰς τὴν θέσιν Ὁρνιὸς παρὰ τὸν Μυκηναϊκὸν τάφον εἶχα ἰδῆ προπέρουσιν ἀκόμη. Ἦτο ἐπιτυμβία στήλη μνημείου μεγάλου, ἐξ οὗ σώζονται ἔτι κατὰ χώραν δύο βάσεις κιόνων καὶ βάσεις ἄλλων στηλῶν. Ὁ χωρικὸς μὲ προέλαβε μετενεγκὼν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν του, διὰ τὰ τὸν μεταχειρισθῆ διὰ τινὰ οἰκιακὴν χρῆσιν, ἀλλὰ καλλίτερα σκεφθεὶς τὸν διεφύλαξε καὶ τέλος παρέδωκεν εἰς ἐμὲ διὰ τὰ στήσω καὶ αὐτὸν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ σχολείου. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ μνημείου ἄλλα μάρμαρα ἐξορυχθέντα (ἴσως καὶ κομμάτια ἔτι ἀνδριάντος) κατασυνετρίβησαν καὶ ἐσωρεύθησαν κάπου ἐκεῖ πλησίον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ἡ περιοχὴ αὕτη πᾶσα περὶ τὸ Μετόχιον τοῦ Βρανᾶ καὶ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Ἀγριελίκι καὶ τοῦ Κοτρῶνι εἶχε τὰ δεῖξῃ ἄλλοτε πλῆθος συντριμμάτων ἐπιτυμβίων στηλῶν καὶ λείψανα μεγαλειτέρων μνημείων, ἀρκετὰ δὲ τοιαῦτα περιέχει ἔτι καὶ σήμερον, ἀλλὰ καταθρυμματισμένα ὑπὸ τῶν χωρικῶν, οἵτινες ἀνεζήτησαν ἐνταῦθα τάφους ἀρχαίους. Καὶ ὄντως ὁ τόπος οὗτος ἅπας ἢ τοῦλάχιστον τὸ πλεῖστον αὐτοῦ ἦτο ἡ νεκρόπολις τῆς ἀρχαίας πόλεως Μαραθῶνος, καθ' οὓς χρόνους ὁ λοιπὸς ἅπας μέχρι τῆς θαλάσσης, ὡς ἀρίστην γῆν ἔχων, καὶ ἐκαλλιεργεῖτο ἐντατικῶς ὅπως σήμερα καὶ ἔτι καλλίτερον ἀκόμη, ἐνῶ ὁ κατάξηρος περὶ τὸν Ὁρνεόν, καὶ τὴν Αὐλώνα καὶ τὸ Μετόχιον τοῦ Βρανᾶ ὅπου δὲν ἦτο πλήρης τάφων, ὡς δεικνύουσι τὰ πολλὰ αὐτῶν μέχρι σήμερον λείψανα, ἦτο ἡ βοσκή τῶν κτηνῶν. Διὰ τοῦτο οὔτε καὶ ἀρχῆθεν ἔπρεπε οἱ ἔρευνηταὶ τὰ ζητήσουν τὴν θέσιν ἢ τῆς πόλεως Μαραθῶνος ἢ τῆς πόλεως Προβαλίνθου περὶ τὸ Μετόχιον τοῦ Βρανᾶ πλὴν ἴσως πενιχροῦ τινος οἰκισμοῦ ποιμενικοῦ μᾶλλον ὅπως καὶ σήμερον εἶτε ἀμέσως περὶ τὰ ἐκκλησιῖδια Ἁγίου Ἀθανάσιου καὶ Ἁγίου Νικόλαου καὶ τὰ ἐρειπωμένα νῦν οἰκήματα τοῦ Μετοχίου τοῦ Βρανᾶ εἶτε εἰς μίαν ἄλλην μικρὰν θέσιν ὑψηλότερα τοῦ Βρανᾶ καὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τῆς Αὐλώνας διὰ τὸν εἰσερχόμενον εἰς ταύτην. Διότι ἐδῶ μόνον παρατηροῦνται καὶ σήμερον ἐλάχιστά τινα ἴχνη ὀλιγί-

στων ἀρχαίων μικρῶν κατοικιῶν, ἀντιστοίχων πρὸς τὰς σημερινὰς παρὰ τὸ Μετόχιον τοῦ Βρανᾶ καλύβας νῦν τῶν ποιμένων. Πραγματικὰ λείψανα ὠραίων τινῶν μικρῶν τοίχων ἐκ μεγαλολίθων καλῶς εἰργασμένων τῶν κλασικῶν ἑλληνικῶν χρόνων παρατηροῦνται πάλιν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ὀλίγον ὑπερθεῖν τοῦ Ἡρακλείου μεταξὺ τῶν φυσικῶν βράχων παρὰ τὸν Ἅγιον Δημήτριον καὶ οὐδαμοῦ ἄλλου. Καὶ ἡ σφόδρα ἀνάντης ὑπώρεια ἐνταῦθα σώζει ἀρκετὰ λείψανα ἀναλημμάτων πρὸς χρησιμοποίησιν καὶ τῶν ἐλαχίστων μεταξὺ λίθων καὶ βράχων ἀγρῶν ὑπὸ τῶν φιλοπονωτάτων καὶ ἐργατικωτάτων προφανῶς ἀρχαίων Μαραθωνίων. Σπεύδουν ὁμως σήμερον καὶ οἱ νέοι Μαραθῶνιοι μετὰ τῶν ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προσφύγων καταπληκτικὰ νὰ τοὺς μιμηθοῦν.

Διὰ νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν ἐπιγραφὴν (ἦν καὶ Γάλλος τις ἀρχαιολόγος εἶδε πρὸ ἐμοῦ καὶ ἐδημοσίευσε) τοῦ Θεογένους υἱοῦ τοῦ Γύλητος πρέπει νὰ παρατηρήσω ὅτι τὸ μὲν ὄνομα Γύλης ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν γνωρίζω ἄλλοθεν. Δὲν γνωρίζω ὁμως τίποτε καὶ περὶ τοῦ γλύπτου Ὀνητορίδου τοῦ ποιήσαντος τὸν ἐπὶ τοῦ τάφου στηθέντα ἀνδριάντα τοῦ Θεογένους.

Ἡ τρίτη, ἐπιτυμβίας στήλης καὶ αὐτὴ ἐπιγραφὴ (τετάρτη μετὰ τὴν τοῦ Ὄρου) εἶναι τῶν πρώτων Ρωμαϊκῶν χρόνων, ὡς δηλοῖ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων:

Δημοκράτεια Δημοφάνους.

Ἐκ τῶν ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων τῶν τοποθετηθέντων μετὰ τῶν ἀνωτέρω ἐπιγραφῶν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Κοινότητος Μαραθῶνος ἐν εἶναι τοῦ 4^{ου} ἴσως ἐτι αἰῶνος πρὸ Χρ. Τὰ ἄλλα τρία εἶναι τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων¹.

Πολὺ πλησίον τῆς θέσεως ἐξ ἧς προέρχεται ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ Ὄρου τεμένους τῆς Ἀθηνᾶς ὀλίγον μόνον καθαρίσας τὸ ἔδαφος εὗρηκα ὠραῖον μικρὸν τοῖχον ὅστις ἴσως ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ τέμενος τοῦτο. Ἄλλ' αἱ δοκιμαί μου αὐταὶ ἐντὸς τῶν πυκνῶν εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἀμπελώνων χρησιμεύουν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς ἐπισήμανσιν ἀπλῶς θέσεων, ὅπου ἐπιμονωτέρα ζήτησις δύναται ἐλπίζω νὰ φέρῃ εἰς φῶς περισσότερα ἀρχαῖα λείψανα παρὰ ὅσα παρουσιάζονται εἰς μίαν πρόχειρον μᾶλλον ἐξέτασιν.

Προσοχὴ πρέπει νὰ δοθῇ καὶ εἰς τὴν ἀρκετὰ ἀπώτερον κειμένην θέσιν Πλάσι. Τὸ Πλάσι ἦτο νεώτερον χωρίον, μὴ ὑπάρχον πλέον. Ἡ θέσις του σημειώνεται ἀκριβῶς εἰς τὸν γερμανικὸν χάρτην κλίμακος 1:25,000. Καὶ ἐδῶ,

¹ Ἐπιγραφαὶ καὶ ἀνάγλυφα μετεφέρθησαν νεωστὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀνάγκης εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ Μουσείου εἰς Ἀθήνας ὑπὸ ὑπαλλήλων τινῶν τοῦ Ὑπουργείου. Ἡ Κοινότης Μαραθῶνος ἀπαιτεῖ τώρα τὴν ἐπιστροφὴν των εἰς τὸ ὠραῖον σχολεῖον τῆς καὶ θὰ ἐπιτύχῃ αὐτήν, ὡς μοι εἶπεν ὁ Πρόεδρος αὐτῆς κ. Κωνστ. Χρυσίνας.

ὅπως εἰς πολλὰ ἄλλα σημεῖα τῆς πεδιάδος, καὶ παρὰ τὴν Αὐλώνα ἀκόμη εὗρηκα ὄψιανούς, οἱ ὅποιοι καθὼς πρὸ ἐτῶν παρετήρησα εὗρισκονται ἐν μεγαλειτέρῳ ἀριθμῷ εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως Μαραθῶνος, εἰς τὴν ὑπῶρειαν δηλαδὴ τῆς ἀκροπόλεως αὐτῆς. Ἡ πηγὴ Μάτι εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρῶην ἔλους παρ' αὐτὴν τὴν δημοσίαν ἀμαξιτὴν ὁδὸν σήμερον προσφέρει ἀφθονώτατον ὕδωρ, ὅπερ ῥυάκιον ὀλόκληρον σχηματίζει ἀέναον ῥέον εὐθὺ πρὸς τὴν παρὰ τὸ Νησι ἢ Βορὸν θάλασσαν, ὅπου παρετήρησα τὸ 1926 ἦδη τὰ συμφανεστάτα πλέον μετὰ τὴν ἀποστράγγισιν τοῦ ἔλους γενόμενα διὰ πάντα ἐπισκέπτῃ τῶν τόπων ἀποστραγγιστικὰ καὶ λιμενικὰ ἔργα τοῦ Ἡρώδου.

Ἐδῶ ἀναμφιβόλως ἔκειτο καὶ τὸ ἐπίνειον τῆς ἀρχαίας πόλεως Μαραθῶνος. Ἀλλὰ κατὰ τὸν νεολιθικὸν ἤδη αἰῶνα πᾶσα ἡ μέχρι τῆς Τρικορύνθου (σήμερον Κάτω Σοῦλι) καὶ τοῦ Μεγάλου ἔλους ἐξ ἑνός, ἐξ ἑτέρου δὲ μέχρι τῆς Αὐλώνας πεδιάς πρέπει νὰ εἶχε πυκνοὺς νεολιθικοὺς οἰκισμοὺς.

Πρὸς ἀποκάλυψιν πάντων, εἰ δυνατόν, τῶν λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος, τῶν ἑλληνικῶν πρῶτον χρόνων ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων μέχρι τῶν Μυκηναϊκῶν καὶ τῶν τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος τείνουσιν αἱ ἀπὸ πολλοῦ τώρα ἐρευνητικαί μου προσπάθειαι εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ἐφόσον ἀκόμη εἶναι καιρός. Διότι ἡ ἐντατικωτάτη εἰς τὸν τόπον τοῦτον κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη καλλιέργεια τείνει ἐπίσης εἰς τὸ νὰ ἐξαλείψῃ πᾶν ἴχνος μέχρι πρό τινος ἀκόμη σωζόμενον ἐν Μαραθῶνι ἀρχαίου κτίσματος ἢ μνημείου. Τοῦτο μάλιστα παρετήρησα καὶ εἰς τὴν πολὺ εὐρυτέραν τῶν τόπων τούτων ἑκτασιν ἀπὸ τῆς Προβαλίνθου τῆς πρὸς δυσμὰς τοῦ συνοικισμοῦ Νέας Μάρκρης κειμένης μέχρι τοῦ Ραμνοῦντος καὶ τῆς Δρακονέρας. Παντοῦ εἰς τοὺς τόπους τούτους τὸ ἄροτρον καὶ ἡ σκαπάνη ἐξ ἑνός τοῦ καλλιεργητοῦ καὶ ἡ ἀξίνη τοῦ ὑλοτόμου ἀφ' ἑτέρου φέρουν εὐλογίαν εἶναι ἀληθὲς εἰς τὸν ὠραῖον τόπον, ἀλλὰ καὶ τελείαν καταστροφὴν εἰς τὰ ἀρχαῖα. Μὲ τὰ σφόδρα περιορισμένα ὅμως μέσα, τὰ ὅποια σήμερον δύνανται νὰ διατεθῶσι πρὸς ἀρχαιολογικὴν τοῦ τόπου ἔρευναν, μόλις δύναται νὰ ἐλπίσῃ τις ὅτι θὰ κατορθωθῇ τι ἀξιὸν λογου.

Διὰ τοῦτο εὐπρόσδεκτος λίαν εἶναι καὶ εὐγνωμοσύνης ἀξία ἡ ἐκ δέκα χιλιάδων δραχμῶν ἐπικουρία, τὴν ὁποίαν εἶχε τὴν καλοσύνην νὰ ὑποσχεθῇ διὰ τὴν προσεχῆ ἐξακολούθησιν τῆς φειτειῆς ἐργασίας μου ἐν Μαραθῶνι ὁ φιλόκαλος Πρόεδρος τῆς Κοινότητος Μαραθῶνος, καὶ εὐεργέτης αὐτῆς κ. Κωνστ. Χρυσίνας.

Προσεχῶς εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη, εὐθὺς ὡς τελειώσῃ ὁ καθαρισμὸς τοῦ Μυκηναϊκοῦ τάφου, νὰ γίνῃ μία ἀνασκαφὴ ὀλοκληρωτικὴ κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὰς ἐπισημανθείσας ὡς εἶπα θέσεις. Ὅμοίως δὲ καὶ παρὰ τὴν Τρικόρυνθον τοῦτο μὲν εἰς τὴν θέσιν Μάρμαρα ὀλίγον ἐντεῦθεν τοῦ Λοιμικοῦ λεγομένου, ἐξ ἄλλου δὲ περὶ τὸν λεγόμενον Πύργον, ἀνακαινισθέντα πρό τινων ἐτῶν, ἐνθα ἔκειτο τὸ τῆς Τετραπόλεως κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς κοινὸν

θρησκευτικὸν κέντρον, τὸ Διονύσιον ἦτοι ἱερὸν τοῦ Διονύσου. Εἰς τὰ Μάρμαρα, ὅπου ἔσκαψαν οἱ πανταχοῦ παρόντες ἀρχαιοθῆραι, ἀνασύραντες ἐκ τοῦ ἐδάφους ἓνα ὀγκῶδες μάρμαρον ἀπέτριψαν αὐτὸ ὡς ἀχρηστον διὰ τὴν ἰδικὴν των προσπάθειαν. Ἀναγνωρίσας ὅμως αὐτὸ ἐγὼ ὡς βῆθρον ἀγάλματος καὶ ἀναστρέψας παρετήρησα ἐπιγραφὴν ἐπὶ τῆς κυρίας ὄψεως αὐτοῦ ἧτις καθαροῖς γράμμασι λέγει ταῦτα:

Ἀθηνᾶς τελεσιουργοῦ.

Ἡ λέξις ἐγκλείει ἴσως εὐχὴν εὐκαιρον καὶ διὰ τὴν νῦν ἐργασίαν εἰς τὸν ἱερὸν Μαραθῶνα.

*Ἐγραφον κατὰ τὸ τέλος Νοεμβρίου τοῦ 1933.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

2. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ Ν. ΑΓΧΙΑΛΩΙ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

Ἐσυνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1933 ἐν Νέῃ Ἀγχιάλῳ αἱ ἀπὸ δύο κυρίως ἐτῶν ἀρξάμεναι ἀνασκαφαὶ τῆς τρίτης μεγάλης Βασιλικῆς τῶν Χριστιανικῶν Θηβῶν τῆς Θεσσαλίας ἐπὶ τοῦ ἀπαλλοτριωθέντος οἰκοπέδου Ζορμπᾶ καὶ τοῦ συνεχομένου οἰκοπέδου Εὐλογημένου, τοῦ παραχωρηθέντος μοι, ὡς γνωστόν, ἄνευ ἀποζημιώσεως ὑπὸ τοῦ Δημοσίου.

Σκοπὸν τῆς ἐφετεινῆς ἀνασκαφῆς ἔταξα: τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐρεῦνης εἰς τὰ μετ' ἐπιφυλάξεων ἐρμηνευθέντα τῷ 1931 μέρη τοῦ ναοῦ (πρβλ. ΠΑΕ. 1931 σ. 40) καὶ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἀναφανέντων τότε ἐλαχίστων τμημάτων τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τῆς Βασιλικῆς.

Πρὸς προσδιορισμὸν τῶν μερῶν τοῦ μνημείου — τοῦ ἐπεκτεινομένου εἰς τέσσαρα οἰκόπεδα — περιορίσθη καὶ ἐφέτος εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ διαθέσιμου χώρου (τῶν οἰκοπέδων: Ζορμπᾶ καὶ Εὐλογημένου), δὲν προέβην δὲ εἰς δοκιμαστικὰς ἐρεῦνας ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων οἰκοπέδων (Βαϊνόγλου καὶ Ζώτου) ἵνα μὴ οἱ ἰδιοκτῆται ἐγείρωσιν ἀξιώσεις ἀποζημιώσεως. Μικρὸν μόνον τμήμα τοῦ οἰκοπέδου Βαϊνόγλου, ἔνθα εἶχεν ἀναφανῆ τῷ 1931 μέρος τοῦ στυλοβάτου τῆς ἀριστερᾶς κιονοστοιχίας τοῦ ναοῦ (ΠΑΕ. 1931, σ. 39 εἰκ. 6), ἠναγκάσθη ν' ἀνασκάψω τῇ συγκαταθέσει τοῦ ἰδιοκτῆτου, παραχωρήσαντος τοῦτο ἄνευ ἀποζημιώσεως, συμπεριέλαβον δὲ τὸ ἀνασκαφὴν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου.